

Faktai, mintys, nuomonės, idėjos. Keli epizodai iš Stasio Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinės biografijos

Dr. Asta Petraitytė-Briedienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išeivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas
El. p. asta.petraityte-briediene@vdu.lt

Anotacija. Remiantis Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto fonduose saugomų V. Rastenio fondo (f. 2), A. Mackaus knygų leidimo fondo (f. 3), Pasaulio lietuvių bendruomenės (V. Kamanto) fondo (f. 6), B. Railos fondo (f. 19), B. Nemicko fondo (f. 24), V. Adamkaus fondo (f. 32), A. Simučio fondo (f. 34) archyvų medžiaga, pristatomos Lietuvos diplomato Stasio Lozoraičio (Jaunesniojo) mintys, idėjos ir nuomonės diplomatinės veiklos ir Lietuvos laisvinimo bylos klausimais. Straipsnyje per enciklopedinius diplomato biografijos faktus į mokslinę aplinką įjungiami neskelbti šaltiniai, kurie leidžia priėti prie išvadų, kad diplomato nuomonės nesiskyrė nuo fundamentalių Lietuvos diplomatinės tarnybos pozicijų, o idėjos buvo įžvalgios.

Esminiai žodžiai: *Lietuvos diplomatinė tarnyba, Stasys Lozoraitis Jaunesnysis, Šventasis Sostas, Vašingtonas, Lietuvos laisvinimo byla.*

Annotation. By the basis of archive material (personals archives of The Lithuanian Emigration institute, Vytautas Magnus university), the thoughts, ideas and opinions of the Lithuanian diplomat Stasys Lozoraitis (Junior) on diplomatic activities and the liberation case of Lithuania are presented. The article, through the encyclopaedic facts of the diplomat's biography, introduces unpublished sources into the scientific environment, leading to the conclusion that the diplomat's views did not differ from the fundamental positions of the Lithuanian diplomatic service and that his ideas were insightful.

Keywords: *Diplomatic service of Lithuania, Stasys Lozoraitis Junior, the Holy See, Washington, Lithuanian liberation case.*

Įvadas

Po Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos okupacijos ir aneksijos buvo uždarnos Lietuvos diplomatinės atstovybės pačioje Sovietų Sąjungoje, Latvijoje, Estijoje. Sovietams pasitelkus politines priemones, toks pats likimas ištiko ir Lietuvos diplomatinės atstovybės Vokietijoje, Italijoje, Švedijoje. Išlikusios, nors ir neturėdamos ryšio su kraštu, tęsė savo veiklą JAV, prie Šventojo Sosto, Argentinoje, Brazilijoje, Didžiojoje Britanijoje, Urugvajuje, Šveicarijoje oficialiai pripažįstamos Lietuvos Respublikos pasiuntinybės ir vienas nebyliai (tai yra nesuteikiant jokio pripažinimo – nei formalaus, nei tylaus) pripažįstamas diplomatinis postas Prancūzijoje. Praėjus keliems metams po karo, Argentina ir Šveicarija pareikalavo Lietuvos pasiuntinybes uždaryti, o Vokietija ir Kolumbija sutiko priimti diplomatinčius atstovus. Be anksčiau išvardytų veikusių Lietuvos diplomatinčių atstovybių, taip pat išliko du generaliniai konsulatai (Niujorke ir Toronte), du konsulatai (Čikagoje ir San Paule) bei veikė keli garbės konsulai. Visus juos kuravo Lietuvos diplomatinės tarnybos (toliau – LDT) šefas Stasys Lozoraitis Vyresnysis. Po jo mirties 1983 m. gruodžio 24 d. šias pareigas perėmė dr. Stasys Antanas Bačkis (jas ėjo iki 1991 m. rugsėjo 6 d.)¹. Pats diplomatų buvimas, jų pripažinimo faktas reiškė, kad Lietuvos Respublika, gyvavusi 1918–1940 m., buvo neužmiršta ir išliko kai kurių valstybių politinio mąstymo dalimi.

Bėgant metams, dėl suprastėjusios sveikatos ar mirties retėjo LDT narių gretos. Žvelgiant į priekį, nepriklausomybės atkūrimo sulaukė tik trys diplomatai, kurie dirbo Lietuvos diplomatinėse atstovybėse dar iki 1940 m. birželio 15 d., – dr. S. A. Bačkis, Vincas Balickas ir Anicetas Simutis. Taip pat keli generaliniai garbės ir garbės konsulai Vaclovas Kleiza, Vytautas Čekanauskas ir Stasys Sirutis, kurie konsulų pareigas pradėjo eiti 8–9 dešimtmečiuose. Jiems, kaip ne valstybės tarnautojams, nebuvo taikoma griežta JAV valstybės departamento taisyklė: pakeisti, perimti, pradėti eiti diplomatinės pareigas galėjo tik LR pilietybę turintis ir iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje dirbęs asmuo. Išimtis buvo padaryta tik LDT šefo S. Lozoraičio Vyresniojo sūnui Stasiui Lozoraičiui Jaunesniajam.

Priminsime, kad S. Lozoraitis Jaunesnysis gimė 1924 m. rugpjūčio 2 d. Vokietijoje, Berlyne, kuriame tuo metu veikusioje Lietuvos pasiuntinybėje dirbo jo tėvas. Vėliau išvyko gyventi į Italiją, į Romą, kurioje S. Lozoraitis Vyresnysis pradėjo dirbti Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto. 1932 m. Stasys Lozoraitis Jaunesnysis su tėvais ir broliu Kaziu parvyko į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. S. Lozoraičiui Vyresniajam pasitraukus iš Lietuvos užsienio reikalų ministro pareigų, kurias ėjo 1934–1938 m., ir tapus Lietuvos nepaprastuoju ir įgaliotuoju ministru prie Kvirinalo, 1939 m. visa šeima vėl išvyko į Romą. Kaip minėta, 1940 m. birželį S. Lozoraitis Vyresnysis pradėjo eiti LDT

¹ Plačiau apie tai žr.: BAČKIS, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940–1991)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999. 48 p.; JONUŠAUSKAS, Laurynas. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla, 1940–1991*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2003. 414 p.

šefo pareigas². Paskutiniais gyvenimo metais S. Lozoraitis Jaunesnysis gyveno Romoje, iki mirties 1994 m. birželio 13 d. dirbo Lietuvos nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi Italijoje.

Didžiausias archyvinių duomenų masyvas apie S. Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinę veiklą yra saugomas Lietuvos centriniam valstybės archyve, įvairių Lietuvos Respublikos pasiuntinybių fonduose (Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto fonde nr. 673, Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone fonde nr. 656, Lietuvos pasiuntinybės Italijoje fonde nr. 672). Jų turinys rodo, kad S. Lozoraitis Jaunesnysis palaikė įvairaus intensyvumo ryšius su aktyviausiais lietuvių išeivijos veikėjais, visuomeninių organizacijų vadovais, susirašinėjo su jais pačiais įvairiausiais klausimais, tarėsi ir patarinėjo, diskutavo. Šiame tekste buvo panaudoti korespondenciniai šaltiniai, kurie yra saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto (toliau – VDU LII) pavienių asmenų ir organizacijų archyvuose: Vinco Rastenio (fondas nr. 2), Algimanto Mackaus knygų leidimo (fondas nr. 3), Pasaulio lietuvių bendruomenės (Vytauto Kamanto; fondas nr. 6), Bronio Railos (fondas nr. 19), Broniaus Nemicko (fondas nr. 24), Valdo Adamkaus (fondas nr. 32), A. Simučio (fondas nr. 34) fonduose. Tai – vienas kitas ten saugomas S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas, raštas, kurie yra tik epizodinis susirašinėjimas, bet informatyvus, aktualus. Todėl šiame tekste keliami du tikslai: 1) per enciklopedinius S. Lozoraičio Jaunesniojo biografijos faktus išleisti į mokslinę aplinką naujų, iki šiol neskelbtų šaltinių; 2) išanalizuoti šiuos šaltinius kaip pasirinktą tyrimo objektą, įvertinti diplomato mintis, idėjas ir nuomones diplomatinės veiklos ir Lietuvos laisvinimo bylos klausimais, jų novatoriškumo laipsnį. Chronologinės teksto ribos laviruoja LDT veiklos laikotarpiu (1940–1991 m.).

Faktai ir mintys. Diplomatinėse atstovybėse prie Šventojo Sosto ir Vašingtone

1944 m., tik pradėjęs studijuoti politikos mokslus ir tarptautinę teisę Romos universitete, S. Lozoraitis Jaunesnysis tapo Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotojo ministro Stasio Girdvainio padėjėju, jam neoficialiai talkininkavo. 1947 m. S. Lozoraitis Jaunesnysis jau oficialiai pradėjo eiti Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto atašė, o nuo 1952 m. – pirmojo sekretoriaus pareigas. Apie tuometinę savo veiklą jis rašė: „mes esame 2 asmens. Tėvas (be mašininkės) ir aš, kuriam reikia tiek Pasiuntinybėj dirbti, tiek reprezentuot, straipsnius rašyti, šalpa rūpintis ir šimtais kitų reikalų.“³ 1958 m. rudenį mirus popiežiui Pijui XII, prie Šventojo Sosto akredituoti užsienio šalių diplomatai turėjo įteikti naujus skiriamuosius raštus naujam popiežiui Jonui XXIII. Lietuvos pasiuntinys S. Girdvainis dėl akivaizdžių priežasčių tokio

² Plačiau apie tai žr.: PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: Versus aureus, 2012. 407 p.

³ 1954 06 01 S. Lozoraičio Jaunesniojo privatus laiškas B. Railai. VDU LII, f. 19, B. Railos archyvas.

dokumento neturėjo (priminsime, kad diplomato skiriamuosius raštus pasirašydavo LR prezidentas ir užsienio reikalų ministras), tad Lietuvos pasiuntinybei išliko grėsmė būti uždarytai. Ta proga LDT šefas ir jo kolegos diplomatai kreipėsi į lietuvių išeiviją, į įvairias jos organizacijas ir pavienius asmenis, ir kvietė siųsti į Vatikaną (ką tik paskirtam naujam Vatikano valstybės sekretoriui kardinolui Domenico'ui Tardini'ui) telegramas su pagarbiu prašymu leisti toliau veikti Lietuvos pasiuntinybei prie Šventojo Sosto. Diplomatai ir aktyvios lietuvių išeivijos bendrų pastangų dėka Vatikanas sutiko padaryti diplomatinių išimčių, tad lietuvių pasiuntinybė išliko. Beje, ne tik ji, nes kaip po daugelio metų rašys S. Lozoraitis Jaunesnysis, paskutinysis Lenkijos ambasadorius Kazimierz Papee taip pat „buvo stiprios lietuvių akcijos 1958 metais išgelbėtas ir paliktas kaip Lenkijos ambasadorius „gerant les affaires“, tačiau be jokio bendradarbio diplomato.“⁴ Lietuviams tuo metu buvo padaryta išlyga: S. Girdvainis tapo pasiuntinybės reikalų vedėju su prie pavardės pridėtu neturimu akademinu laipsniu „dr.“, o S. Lozoraičio Jaunesniojo pavardės Vatikane akredituotų diplomatinių atstovybių narių sąrašė neliko.

Padėtis Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto dar labiau komplikavosi, kai 1970 m. mirė S. Girdvainis. Dar iki diplomato mirties buvo girdėti neigiamų kalbų dėl pasiuntinybės finansavimo. Apie tai S. Lozoraitis Jaunesnysis rašė: „Aš esu dalinai jau pasiruošęs eventualiam kreditų sustabdymui. Už jų tęsimą kovosiu iš principo. Tačiau ir be jų garantuosiu tolimesnį Pasiuntinybės veikimą. Tai yra, laikysiuos [JAV Valstybės – A. P.-B.] Departamento valdininko patarimu „žiūrėti į Lietuvos reikalus iš aukštesnio požiūrio taško“. Apsigynėme nuo raudonųjų, apsiginsime ir nuo kitų.“⁵ Kaip buvo tiksliai nuspėta, JAV valstybės departamentas, nors ir pripažino S. Lozoraičio Jaunesniojo statusą Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto, nustojo ją finansuoti, tad S. Lozoraitis Jaunesnysis išlaikė pasiuntinybę asmeninėmis lėšomis⁶. Toks diplomato sprendimas buvo grindžiamas visos Lietuvos diplomatinės tarnybos nuostata išsilaikyti kuo ilgiau: „Lietuvos diplomatai ilgus metus dirbdami pačiose sunkiausiose sąlygose niekuomet nesivadovavo asmeniškumais. Jeigu jie būtų tą darę – diplomatinės tarnybos jau seniai nebūtų buvę.“⁷ Taigi visi po 1940 m. įvykę Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto pokyčiai S. Lozoraičio Jaunesniojo „neišmušė iš vėžių“, o savo oponentams jis argumentavo:

„Pas kai ką yra susidaręs įspūdis, kad Pasiuntinybė prie Šv. Sosto šiuo tarpu nėra pilnai pripažinta. Šitaip nėra. Ji turi visas diplomatinės misijos teises, gali pilnai veikti, yra įrašyta į oficialų diplomatinį sąrašą, lygiomis teisėmis su kitomis misijomis

⁴ 1972 11 01 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria* Nr. 9744. VDU LII, f. 6, ap. 8, b. 424, l. 1.

⁵ 1969 06 25 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas V. Balickui dėl VLIK pirmininko *pro memoria* apie pasikalbėjimą su B. Wardu dėl Lietuvos diplomatinių tarnybų. VDU LII, f. 2, ap. 7, b. 88, l. 1.

⁶ 1971 05 10 S. Lozoraičio Jaunesniojo raštas Nr. 9467 ALB vicepirmininkui A. Gečiui. VDU LII, f. 6, ap. 7, b. 186, l. 1.

⁷ 1969 07 01 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiško VLIK pirmininkui J. K. Valiūnui dėl jo *pro memoria* apie pasikalbėjimą su B. Wardu dėl Lietuvos diplomatinės tarnybos nuorašas. VDU LII, f. 2, ap. 7, b. 89, l. 1.

dalyvauja išskilmėse. <...> kažkas išsireiškęs, kad su atstovo mirtimi ir pačios misijos egzistencija pašlyja. Šitaip irgi yra netikslu sakyti. Misijos egzistencija priklauso nuo svetimos vyriausybės jai teikiamo pripažinimo. Misijos likimas nebūtinai turi būt supinamas su jos šefo likimu. Kol misija yra pripažįstama, jai vadovauja pirmas iš eilės diplomatinis pareigūnas. Tokiu būdu ji niekad nepalieka be šefo. Valstybės Departamento nutarimas nutraukti kreditų mokėjimą tiems, kurie nėra buvę Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tarnyboje prieš 1940 metus, yra, mano manymu politinis nutarimas, kuriuo yra siekiama palengva pakirsti Diplomatines Tarnybos šaknis. Štai kodėl tas klausimas yra principiniai svarbus. Tuo tarpu, nuo pereinamųjų metų aš pats, iš savo asmeninių išteklių, išlaikau pasiuntinybę ir esu pasiryžęs žūt būt toliau ją išlaikyti. <...> Man atrodo, jog mūsų padėtyje, mes negalime nusileisti ir turime dėti visas pastangas kiekvienai pozicijai apginti. Jei tas nepasisektų, tai bent galėsime pasakyti, jog esame pilnai atlikę savo pareigą.“⁸

(Pažymėtina, kad tokį Vatikano požiūrį į Lietuvos pasiuntinybę LDT šefas, S. Lozoraičio Jaunesniojo tėvas, vertino teigiamai, nes manė, kad, nežiūrint susidariusios padėties, kurios nėra jokių galimybių pakeisti, vis dėlto ji „iš Lietuvos interesų taško žiūrint išsivystė geriau negu buvo galima tikėtis.“⁹). Reikia pasakyti, kad ir aptariamuoju metu, ir vėliau, visus tuos diplomatinės tarnybos metus, S. Lozoraitis Jaunesnysis buvo įsitikinęs, jog Lietuvos diplomatų veiklos „niekas negali sustabdyti, nebent tik pažeidžiant nuostatus.“¹⁰

S. Lozoraičio Jaunesniojo padėtis nepalengvėjo ir vėliau keičiantis Vatikano vadovams. Bent jau kolegoms, rezidavusiems Vašingtone, Niujorke, Čikagoje ir Toronte, jis rašė: „Iki šiol niekas man negalėjo išaiškinti, kodėl mano atžvilgiu laikomasi tam tikros nepalankios politikos. Kalbėdamasis kovo mėn. 5 d. su Šv. Tėvu [Jonu Pauliumi II – A. P.-B.] po Mišių lietuviškoje koplyčioje, įsitikinau, kad jis nėra pilnai apie mano padėtį informuotas.“¹¹ Kardinolas Audrys Juozas Bačkis, diplomato dr. S. A. Bačchio jaunėlis sūnus, būdamas Vatikano diplomatu, tai yra kitoje Šventojo Sosto ir Lietuvos diplomatinių santykių pusėje, S. Lozoraičiui Jaunesniajam patarė: „Panaudok visas kitas progas, jei vyksta koks priėmimas, esi kviečiamas.“¹² Tad ne veltui ir neatsitiktinai, svetimiams užjautus dėl visos Lietuvos diplomatinės tarnybos padėties, S. Lozoraitis Jaunesnysis yra sakęs: „Taip net įdomiau, mažiau įprasto kanceliarinio darbo, tradicinės diplomatijos,

⁸ 1971 05 10 S. Lozoraičio Jaunesniojo raštas Nr. 9467 ALB vicepirmininkui A. Gečiui. VDU LII, f. 6, ap. 7, b. 186, l. 1.

⁹ 1970 11 24 LDT šefo laiškas Lietuvos *charge d'affaires* J. Kajeckui. Ten pat.

¹⁰ 1983 02 15 Lietuvos atstovo prie Šventojo Sosto S. Lozoraičio Jaunesniojo raštas Pasaulio Lietuvių bendruomenės pirmininkui V. Kamantui. VDU LII, f. 6, ap. 4, b. 699, l. 1.

¹¹ 1981 05 27 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria* Nr. 11070 „Mano kandidatūra į Vašingtono pasiuntinybę“. VDU LII, f. 34, A. Simučio archyvas.

¹² 2014 02 07 Astos Petraitytės-Briedienės pokalbis su kardinolu Audriu Juozu Bačkiu. Vilnius.

bet daugiau improvizacijos ir veikimo laisvės, netradicinių sprendimų, diplomatinių priemonių paieškų.¹³

LDT tikrai reikėjo neeilinių sprendimų ir veiksmų, nes nuo Lietuvos nepriklausomybės praradimo praėjus jau ne metams ar keliems, o dešimtmečiams, reikėjo daug daugiau pastangų, kad Lietuvos laisvės byla nebūtų užmiršta. Ne paskutinį vaidmenį tarptautinės politikos arenoje atliko Šaltojo karo kontekste įsitvirtinusi baimė, kad sugriuvusi Sovietų Sąjunga bus didesnė problema nei *status quo*. Tuo metu Vakaruose daug kam atrodė, kad, nors sovietų sprespauda žiauri ir neteisinga, ji bent užtikrina Rytų Europoje taiką, ramybę ir pastovumą. S. Lozoraitį Jaunesnįjį tai itin gąsdino: „Nenorėčiau, kad mūsų byla būtų siejama su kažkokia praeities atmosfera. O dažnai taip yra. (Pav. „The phantom envoys“, „Non existing Baltic countries“ ir pan., kur tam tikro plauko žurnalistai mus laiko „Atgyvenomis“, o ne kovotojus už laisvę, kaip pav. palestiniečius).“¹⁴

Įkvėpimo ieškoti netradicinių sprendimų, veikti, išnaudoti bet kokias galimybes S. Lozoraičiui Jaunesniajam suteikdavo asmeninė patirtis:

„Užteko naujam Popiežiui [popiežius Jonas Paulius II savo misiją pradėjo 1978 m. spalio 16 d. – A. P.-B.] pasakyti kelis žodžius lietuviškai, kad pas mane [S. Lozoraitį Jaunesnįjį – A. P.-B.] nuo lapkričio mėnesio pradėjo prisistatyti žurnalistai, televizija, o diplomatai vėl spausti ranką ir šnabždėti: laikykitės! (<...> Jie, kurie dešimtmečiais tylėjo apie mūsų tautos likimą. Jie dabar mums sako laikykitės!!). Kas čia pasidarė? Gi pamatė, kad mes Bažnyčios politikoje turime kažkokią rolę, kad lenkai apie mus galvoja (greičiausiai „unijos“ dvasioje) mums irgi vietą ruošia, na ir lietuviai pasidarė įdomūs. Tas pats atsitinka kai mes tinkamai išgarsiname kurią nors asmenį ar įvykį Lietuvoj.“¹⁵

Nors tai buvo pavieniai epizodai, visas tokias progas, kai tariamas Lietuvos vardas, S. Lozoraitis Jaunesnysis primygtinai siūlė išnaudoti. Jo poziciją paliudija dviejų intelektualų, tik iš pirmo žvilgsnio prašaliečių, privačios korespondencijos ištrauka:

„Mano Brangusis, <...> Wojtyła [Jonas Paulius II – A. P.-B.] yra labai atviras lietuviškiems reikalams. Nė nekalbant apie kreipimąsi į lietuvius lietuviškai intronizacijos metu, dar spaudos konferencijose – gal pirmojoje Bažnyčios istorijoje – kai jaunas Lozoraitis jam prisistatė esąs lietuvių žurnalistas, iš kart jam atsakė, kad pusė jo širdies priklauso Lietuvai. Reikia tai kaip nors stumti.“¹⁶

¹³ 2013 02 15 Astos Petraitytės-Briedienės pokalbis su Lietuvos Respublikos ambasadoriumi Rimantu Morkvėnu. Kaunas.

¹⁴ 1983 08 31 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas Broniui Nemickui. VDU LII, f. 24, ap. 2, b. 181, l. 2–3.

¹⁵ 1978 12 02 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria*. VDU LII, f. 34, A. Simučio archyvas.

¹⁶ GIEDROYC, Jerzy. *Laiškai 1973–2000. Jerzy Giedroyc, Czesław Miłosz*, t. 3. Vilnius: Mintis, 2010, p. 204–205.

Patikslinsime, kad intronizacijos, tai yra naujojo popiežiaus pasodinimo į sostą, iškilmių metu Jonas Paulius II pasveikino tikinčiuosius 42 kalbomis, įskaitant lietuviškai. Be to, tai buvo ne spaudos konferencija, o pirmoji naujojo popiežiaus audiencija, kurioje dalyvavo ir Lietuvos diplomatinis atstovas prie Šventojo Sosto S. Lozoraitis Jaunesnysis. Apie tai, kad „Reikia tai kaip nors stumti“ vienas kitam 1978 m. spalio 27 d. rašė lenkų intelektualai – Jerzy Giedroycas laiške Česlovui Milošui.

1984 m. S. Lozoraitis Jaunesnysis išvyko į JAV, į Vašingtoną, nes LDT šefas S. Lozoraitis Vyresnysis, likus kelioms savaitėms iki mirties (mirė 1983 m. gruodžio 24 d.), pasirašė dokumentus dėl sūnaus Stasio paskyrimo Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju. JAV valstybės departamentas šį paskyrimą pripažino ir naujam patarėjui skyrė finansavimą. Persikėlimas į Vašingtoną S. Lozoraičio Jaunesniojo biografijoje buvo lūžis ne tik jam, bet ir LDT, nes taip naujomis jėgomis buvo sustiprintas itin svarbus lietuvių diplomatinis postas¹⁷. Vašingtone S. Lozoraitis Jaunesnysis dirbo kartu su ką tik LDT šefo pareigas perėmusiu diplomatu dr. S. A. Bačkiu. Tuo pat metu S. Lozoraitis Jaunesnysis ėjo ir atstovo prie Šventojo Sosto pareigas. Taip jis sujungė du pagrindinius ne tik Lietuvos diplomatinei tarnybai, bet ir Lietuvos laisvinimo bylai svarbius atsparos taškus. Vėliau (1991 m. spalio 2 d.) S. Lozoraitis Jaunesnysis tapo pirmuoju Lietuvos nepaprastuoju ir įgaliojotuoju ambasadoriumi JAV – nuo pirmosios S. Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinio darbo dienos buvo praėję daugiau nei 50 metų.

Nuomonės ir idėjos aktualiais Lietuvos laisvinimo bylos klausimais

S. Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinė veikla, kaip ir jo kolegų diplomatų, susidėjo iš dviejų dalių: diplomatinių postų išsaugojimo ir Lietuvos laisvinimo bylos. Kalbant apie pastarąją, politinė lietuvių išeivija turėjo kelis nuolatinių diskusijų ir siekių objektus. Vienas jų – egzilinė vyriausybės idėja. Priminsime, kad LDT laikėsi „krašto primato principo“, tai yra krašto rezistencijai vadovauja ir lemiamą žodį jos reikaluose taria žmonės, gyvenantys Lietuvoje; kaip oficialūs asmenys, diplomatai buvo valstybingumo tęstinumo garantai, 1938 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijos gynėjai ir egzilinės vyriausybės priešininkai. Tiesa, diplomatai dar 1940 m. rudenį patys buvo pradėję eiti šiuo keliu, tai yra ieškoti vietos veikti egzilinei vyriausybei, skaičiuoti narius, bet, negavę svetimųjų pritarimo ir pripažinimo, šios idėjos atsisakė. Reikia pasakyti, kad diplomatai, laikydamiesi pozicijos tokio klausimo daugiau nekelti, rėmėsi ne tik sava, bet ir sveti- ma patirtimi: pavyzdžiui, estai buvo sukūrę savo egzilinę vyriausybę, bet jos reikšmė buvo – cituojant S. Lozoraitį Jaunesnįjį – „mažiau nulio. Niekas jai neatsako, niekas jos

¹⁷ Plačiau apie tai žr.: PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*. Vilnius: Versus aureus, 2014. 247 p.

nepriima ir net jos nariai oficialiai neturi leidimo gyventi Vakarų valstybėse.¹⁸ Diplomas manė, kad egzilinės vyriausybės sukūrimas – tai „vežimo statymas prieš arkli“¹⁹. 1979 m., polemizuodamas su egzilinės vyriausybės šalininku, teisininku ir politologu Aleksandru Štromu, tai yra praėjus beveik keturiasdešimčiai metų nuo LDT atsiskyrimo organizuoti egzilinę vyriausybę be išorinio pritarimo ir pagalbos, be pripažinimo, S. Lozoraitis Jaunesnysis rašė:

„<...> nesutinku, kad šiandien mus išgelbėtų ar mums pagelbėtų egzilinė vyriausybė ir visos kitokios valstybinio bei politinio pobūdžio organizacijos. Reorganizuoti, perorganizuoti mes mokam. Nemokam pradėt kukliai dirbti ir pastatę reikiamą pagrindą, pamatą statyti ant jo namus. Mes vis nuo gražių namų pradėdam. <...> Mes šią tokią politinę organizaciją turime. Tačiau realus darbas yra dažnai padaromas kitur, tuo tarpu kai „seimuose“ mes bizantiškai diskutuojam apie angelų lytį. Užmirštam šimtus degančių, konkrečių problemų.“²⁰

Tokia buvo ne tik S. Lozoraičio Jaunesniojo nuomonė apie egzilinę vyriausybę, bet ir požiūris į politikuojančią lietuvių išsiviją, jos kritika.

Dar vienas Lietuvos laisvinimo bylos dėmuo yra požiūriai į sovietinę Lietuvą. LDT kategoriškai pasisakė prieš lietuvių išsivijoje pasirodžiusias idėjas, kad galbūt reikia keisti požiūrį į sovietų režimą. Šiuo atveju diplomatai nedarė skirtumo tarp nacių ir sovietų, pasisakė prieš bet kokias 7 dešimtmetyje tarp lietuvių išsivijų pasklidusias kalbas, kad gal reikėtų ieškoti, pasak jų, naujo metodo, tai yra laikysenos, pozicijos, požiūrio į sovietų režimą. S. Lozoraitis Jaunesnysis, išgirdęs, kad sovietų statytinis Justas Paleckis nėra toks blogas, yra rašęs: „Prieinu prie išvados, kad geriausia politika yra vienoj rankoj lazda laikyti, o kitoj apelsiną. Tada gali duoti lazda per kuprą, o paskui pavaišinti apelsinu, kuris sumuštajam atrodo lyg toji mana iš dangaus.“²¹ Tačiau LDT pasisakė už neafišuojamus ryšius su kraštu, kad tauta žinotų, jog ji neužmiršta, ir kad jos siunčiama žinia būtų perduota laisvajam pasauliui, kuriame, kaip minėta, metams bėgant reikėjo dėti daug daugiau pastangų, kad Lietuvos laisvės byla nebūtų užmiršta. Pasak S. Lozoraičio Jaunesniojo, „Kalbėti apie Rytų Europą yra labai sunku, o apie Lietuvą visiškai negalima. Reikalas visiems atrodo nurašytas, o mes, kurie šnekame apie laisvę, esam laikomi kažkokiais nemaloniais, net pavojingais, iliuzijų kirkliais.“²²

Būdamas nusistatęs prieš sovietus, S. Lozoraitis Jaunesnysis pasisakė už neoficialius kontaktus su okupuota Lietuva, pats palaikė ryšius su kraštu, susitikdavo arba susisiekdavo su kuriuo nors iš Lietuvos atvykusiu arba pabėgusiu lietuviu ir nuolat kartodavo:

¹⁸ 1979 08 22 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria*. VDU LII, f. 34, A. Simučio archyvas.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

„Šitokią nepaprastą atmosferą reikia išnaudoti.“²³ Kitaip tariant, iš jo akiračio niekada nedingo dėmesys tautiečiui, nes „santykiai su kraštu man atrodo, stovi pirmoje eilėje.“²⁴ Tai iliustruoja dviejų lietuvių likimai. Sužinojęs apie Graikijoje, netoli Atėnų, Lavriojo pabėgėlių stovykloje, esančius Vytautą Gadliauską²⁵ ir Antaną Mockapetri²⁶, kurie pasiprašė politinio prieglobsčio, S. Lozoraitis Jaunesnysis *pro memoria* rašė:

„Pirmasis yra jūrininkas, kurio ieškoti buvo Graikijoj nuvykęs p. Klimas jr.²⁷ Antrasis yra buvęs ansamblio „Rasa“ narys. Abu nori emigruoti į JAV. Su abiem palaikau kontaktą. <...> Paskutiniame laiške, abu praneša, kad yra perėję konsulato [JAV konsulato – A. P.-B.] sveikatos patikrinimą ir, kad jiems vizos pažadėtos, tačiau abu skundžiasi, jog reikalai labai lėtai juda. Jie esą griežtoje policijos priežiūroje ir negali laisvai apšviesti stovyklos.“²⁸

Šis S. Lozoraičio Jaunesniojo pasakojimas yra „atviras“, bet esama ir „uždarų“, „užkoduotų“:

„Prieš kelias dienas vakaruose atsirado dar vienas labai įdomus disidentas. Tuo tarpu laikomas vienoje slaptoje vietoje, nes sovietai labai ant jo įsiutę. Ir jis nori emigruoti į JAV. Žiūrėsim, kada galima bus apie jį daugiau ką nors pasakyti.“²⁹

Per S. Lozoraičio Jaunesniojo rankas keliavo ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“. Jį pasiekdavo ir „Kronikos“ leidėjų atsiliepimai:

²³ [Be datos] S. Lozoraičio Jaunesniojo privatus laiškas B. Railai. *VDU LII*, f. 19, B. Railos archyvas.

²⁴ 1967 06 10 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas V. Adamkui. *VDU LII*, f. 32, ap. 4, b. 7.

²⁵ „1972 metų rugpjūčio mėnesį žvejybinio laivo „Višera“ radistas Vytautas Gadliauskas paprašė politinio prieglobsčio Graikijos uoste.“ VAREIKIS, Vygantas. Klaipėdos miesto istorijos. *Vakarų ekspresas*, 2008, gruodžio 17 [žiūrėta 2019 05 29]. Prieiga per internetą: <<https://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvas-naujienos/klaipedos-miesto-istorijos1/>>.

²⁶ „Nors sovietmečiu išvykti koncertuoti į užsienį buvo sudėtinga, „Rasai“ pavykdavo dalyvauti festivaliuose įvairiose užsienio šalyse. 1972 metų pavasarį Kaune dėl Lietuvos laisvės susidegino Romas Kalanta. Po kelių mėnesių „Rasos“ nariai turėjo vykti koncertuoti į Graikiją. „Manėme, kad mūsų, jaunų žmonių, į užsienį neišleis, tačiau išleido. Kai turėjome vykti į Lietuvą, vienas mūsų šokėjas Antanas Mockapetris dingo. Liko Atėnuose“, – prisiminė R. Galinis. Tada vyras buvo kolektyvo valdybos narys, tačiau dėl to, kad vienas šokėjas liko Vakarų valstybėje, nuo saugumiečių smarkiai nenukentėjo. Vėliau „Rasos“ nariai sužinojo, kad šokėjas palaukė, kol kauniečių grupė išvyks, ir kreipėsi į Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadą. Jam pavyko įsikurti užsienyje“. INYTĖ, Vėjūnė. Tautinių šokių pora pasiekė išskirtinį šalies rekordą. *Lietuvos rytas*, 2017, gruodžio 12 [žiūrėta 2019 01 24]. Prieiga per internetą: <<https://kultura.lrytas.lt/scena/2017/12/12/news/tautiniu-sokiu-pora-pasieke-isskirtini-salies-rekorda-3826580>>.

²⁷ Petras Klimas Jaunesnysis buvo diplomato Petro Klimo sūnus, diplomatas, Prancūzijos lietuvių bendruomenės narys, artimas Lozoraičių šeimos draugas.

²⁸ 1972 10 29 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria* Nr. 9739. *VDU LII*, f. 6, ap. 8, b. 423, l. 1.

²⁹ 1976 08 13 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas Gintautui Vėžiui. *VDU LII*, f. 3, ap. 4, b. 195, l. 8.

„Š. m. spalio 9-10 d. mes atidžiai išklausėme Jūsų interviu Amerikos Balso radijo bendradarbiui R. Sakadolskiui. Nuoširdus ačiū! Tokie Pranešimai labai naudingi, nes gauname mums labai reikalingos informacijos, be kurios mes pamestume kovos kryptį.“³⁰

Taip per ryšius su Lietuva S. Lozoraitis Jaunesnysis siekė perduoti arba gauti kuo daugiau „gyvos“ informacijos, kad ji būtų mobili, kursuotų pirmyn atgal per geležinę uždangą, šiapus ir anapus Atlanto. Jo manymu, „reikia mokėti įtikinti, kad mūsų darbas (Amerikoje sakytume biznis) yra labai rimtas, labai aktualus ir net naudingas visiems Vakarams.“³¹ Kitaip tariant, S. Lozoraitis Jaunesnysis novatoriškai įžvelgė, kad, siekiant Vakarų dėmesio, turi vykti tam tikri informacijos mainai, pasižymintys abiem pusėms (!) naudinga informacijos mobilumu, o ne rašomi peticiniai tekstai, pradedant nuo kunigaikščių Gedimino ir Vytauto laikų. Čia turimos mintyje Vakarų žurnalistų ir politikų replikos, kad lietuviškų politinių organizacijų kreipimaisi, memorandumai ir peticijos paprastai prasidėdavo nuo kunigaikščių istorijos, o ne nuo esminio fakto – valstybingumo praradimo 1940 m. Pats S. Lozoraitis Jaunesnysis, žvelgdamas į Vakarus, siūlė „nesitenkinti principiniais pareiškimais, kuriuos mums gan dažnai daro, o pareikalauti mažų, bet labai konkrečių dalykų. <...> Sakoma, kad didelės meilės palaikomos mažais žestais. Tas pats ir politikoje.“³²

Be lietuviškų reikalų, S. Lozoraičiui Jaunesniajam ypač aktualus, beveik asmeninis buvo santykių su lenkais klausimas, kuris buvo ir LDT akiratyje. Taip diplomatas tarsi mėgino tęsti tėvo veiklos barą (priminsime, kad S. Lozoraitis Vyresnysis, eidamas užsienio reikalų ministro pareigas, mėgino spręsti Lietuvos ir Lenkijos konfliktą, tiesa, nesėkmingai). Antra, lietuvių ir lenkų santykiai ir išėivijoje buvo „gyvas nervas“. Cituojant S. Lozoraitį Jaunesnijį, „santykiuose su lenkais jau yra pakankamai sunkių problemų, todėl dar labiau aštrinti dalykus nebūtų naudinga.“³³ – turimas mintyje Vilniaus arkivyskupijos klausimas, kuris „net Vatikanui nebuvo malonus.“³⁴ Vis dėlto už nuolatinį ryšių ir pokalbių su lenkų politine išėivija dėl abiem pusėms svarbios Laisvės bylos ir kovos prieš sovietus slėpėjo pačiam S. Lozoraičiui Jaunesniajam svarbiausias – Vilniaus klausimas. Viename iš laiškų aktyviam lietuvių išėivijos veikėjui, tuometiniam JAV Lietuvių bendruomenės Krašto valdybos atstovui tarptautiniams reikalams ir Visuomeninių reikalų tarybos pirmininko pavaduotojui Algimantui Petru Gureckui jis rašė: „Dažni ir konkretūs mano kontaktai su lenkais duoda kai kurių rezultatų, tačiau dar nepasiekiau

³⁰ 1982 11 09 „LKB Kronikos“ redakcijos laiškas Lietuvos respublikos atstovui prie Apaštalo Sosto p. Stasiui Lozoraičiui. *VDU LII*, f. 6, ap. 4, b. 699, l. 2–3.

³¹ 1979 08 22 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria*. *VDU LII*, f. 34, A. Simučio archyvas.

³² 1972 12 29 S. Lozoraičio Jaunesniojo konfidencialus laiškas A. Gureckui. *VDU LII*, f. 6, ap. 7, b. 443, l. 1.

³³ 1982 07 12 S. Lozoraičio Jaunesniojo konfidencialus laiškas „Pasaulio lietuvis“ (?) redaktoriui. *VDU LII*, f. 6, ap. 7, b. 140, l. 1.

³⁴ 1986 01 04 S. Lozoraičio Jaunesniojo laiškas A. Gureckui. *VDU LII*, f. 24, ap. 7, b. 7, l. 1.

oficialaus jų pareiškimo Vilniaus klausimu.³⁵ Reikia pasakyti, kad tai nebuvo vien *lozoraitiška* problema. Dar vykstant Antrajam pasauliniam karui ir iš karto po jo aktyvi lietuvių išeivija iš pirmo žvilgsnio pagrįstai siekė susitarimų su bendro likimo ištiktaisiais lenkų egzilais ir jų paramos, net būta ketinimų pasirašyti tarpvalstybinio lygio sutarčių, taip tikintis sustiprinti vieni kitų pozicijas kovoje už kraštų nepriklausomybę. Tačiau, nežiūrint susitikimų ir derybų bei prabėgusių dešimtmečių, senos lietuvių baimės dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto niekur nedingo³⁶ ir ne be pagrindo: net minėtasis lenkų ambasadorius K. Papee, pasak S. Lozoraičio Jaunesniojo,

„<...> lietuvių ir Lietuvos atžvilgiu laikėsi dar senos linijos ir visuomet kur ir kaip galėdamas kai kuriuos dalykus bereikalingai išskeldavo. Pavyzdžiui, lietuvių koplyčios Šv. Petro bazilikoje šventinimo metu, kai jis man pažymėjo, jog džiaugiasi, kad lietuviai katalikai taip karštai garbina lenkų kunigaikštį. Ir Vilniaus klausimu, jo nusistatymas buvo toks, koks jis buvo prieš daugelį dešimtmetį metų aršių lenkų sluoksniuose. Galop, reikia pasakyti, kad dėl šių ir dar kitų, daugiausia taktinių, priežasčių neturėjome su juo daug kontaktų.“³⁷

Tačiau S. Lozoraitis Jaunesnysis mezgė ir išnaudojo kontaktus su lenkų išeivija ir jų pagrindžiu Lenkijoje (remiamasi A. P. Gurecko korespondencija su politologu, aktyviu lietuvių išeivijos visuomenininku Tomu Remeikiu: „Dar vis laukiu Lozoraičio sugestijų dėl atsakymo keturioms Lenkijos pagrindžio organizacijoms ir pareiškimo Lietuvos sienų žymėjimo reikalu. Jis jau seniai žadėjo atsakyti, bet greičiausia tai padarys žodžiu, kai vėl atvyks į Washingtoną spalio mėn.“³⁸). Kitaip tariant, dar 1980 m. Lenkijoje su „Solidarumo“ vėliava prasidėję didesni bruzdesiai neliko nepastebėti paties S. Lozoraičio Jaunesniojo – jis žiūrėjo į tai kaip į ženklą pradėti spręsti ir savas senas problemas. 1986 m. vasarą diplomatas rašė:

„Kodėl aš pats jau keliolika metų spyriau visus dėl Vilniaus? Todėl, kad man atrodo nepaprastai svarbu, kad Popiežius lenkas [popiežius Jonas Paulius II – A. P.-B.] padarytų kokį nors žestą Vilniaus klausimu, kuris būtų mums palankus ir paliktų istorijoje svarbi korta. <...> Aš esu nuolat kontakte su lenkais ir bandau įtikinti bažnytinis organus ir „Solidarumo“ atstovus, kad jie labai aiškiai ir iškilmingai pareikštų, jog Vilniaus klausimo nėra – jis priklauso Lietuvai. Privačiai jie tą padaro. Ar man

³⁵ Ten pat.

³⁶ Plačiau apie tai žr.: GURECKAS, Algimantas. Lietuvių bendruomenės santykiai su lenkais sovietinės okupacijos metais. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2009, t. 2, Nr. 8, p. 55–80.

³⁷ 1972 11 01 S. Lozoraičio Jaunesniojo *pro memoria* Nr. 9744. *VDU LII*, f. 6, ap. 8, b. 424, l. 1.

³⁸ 1986 09 12 A. Gurecko laiškas T. Remeikiui. *VDU LII*, f. 6, ap. 7, b. 877, l. 1.

pasiseks išspręsti šį klausimą ir pašalinti tokiu būdu lietuvių-lenkų nesutarimų priežastį, sunku pasakyti.“³⁹

Taigi S. Lozoraitis Jaunesnysis, nesiafišuodamas, išnaudodamas tinkamą metą, siekė išspręsti įsisenėjusią dvišalę Lietuvos ir Lenkijos problemą Vilniaus klausimu.

Išvados

Per penkis neoficialios ir oficialios veiklos dešimtmečius S. Lozoraitis Jaunesnysis, kaip ir visa LDT, savo fundamentalių pozicijų nepakeitė: pirmiausia, jis siekė išsaugoti ir išsaugojo Lietuvos pasiuntinybę prie Šventojo Sosto ir manė, kad jo pozicija yra teisiškai pagrįsta. Atstovo statusas diplomatu buvo antro plano. Nesusvyravo jo griežtas požiūris į sovietus, nepakito nuomonė egzilinės vyriausybės klausimu, kuri sutapo su visos LDT pozicija – klausimas neaktualus. Įsivyravusį tiek savųjų, tiek svetimųjų sąstingį Lietuvos laisvės bylos klausimu S. Lozoraitis Jaunesnysis siūlė išjudinti pirmiausia mobilia, staigia reakcija į „momentą“, žmogaus ar įvykio išgarsinimą, taip pat pasitelkti informacijos mainų strategiją. Diplomatas pats palaikė neafišuojamus ryšius su kraštu, kaupė ir skleidė informaciją apie okupuotą Lietuvą. Nesiskelbdamas ir įžvalgiai išnaudodamas kontaktus su Lenkijos pogrindžiu, S. Lozoraitis Jaunesnysis siekė išspręsti įsisenėjusią dvišalę problemą Vilniaus klausimu.

Šaltiniai

1. 2013 02 15 Astos Petraitytės-Briedienės pokalbis su Lietuvos Respublikos ambasadoriumi Rimantu Morkvėnu. Kaunas.
2. 2014 02 07 Astos Petraitytės-Briedienės pokalbis su kardinolu Audriu Juozu Bačkiu. Vilnius.
3. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas*, f. 3, ap. 4, b. 195.
4. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Aniceto Simučio fondas*, f. 34.
5. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Broniaus Nemicko fondas*, f. 24, ap. 7, b. 7.
6. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Bronio Railos fondas*, f. 19.
7. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Valdo Adamkaus fondas*, f. 32, ap. 4, b. 7.
8. *Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Vinco Rastenio fondas*, f. 2, ap. 7, b. 88–89.

³⁹ 1986 08 30 S. Lozoraičio privatus laiškas B. Nemickui. *VDU LII*, f. 24, ap. 2, b. 182, l. 1.

9. Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Vytauto Kamanto fondas, f. 6, ap. 4, b. 699; ap. 7, b. 140, 186, 443, 877; ap. 8, b. 423–424.
10. Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas. Vytauto Kamanto fondas, f. 24, ap. 2, b. 181–182.

Literatūra

1. BAČKIS, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940–1991)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999. 48 p.
2. GIEDROYC, Jerzy. *Laiškai 1973–2000*. Jerzy Giedroyc, Czesław Miłosz, t. 3. Vilnius: Mintis, 2010. 538 p.
3. GURECKAS, Algimantas. Lietuvių bendruomenės santykiai su lenkais sovietinės okupacijos metais. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2009, t. 2, Nr. 8, p. 55–80.
4. INYTĖ, Vėjūnė. Tautinių šokių pora pasiekė išskirtinį šalies rekordą. *Lietuvos rytas*, 2017, gruodžio 12 [žiūrėta 2019 01 24]. Prieiga per internetą: <<https://kultura.lrytas.lt/scena/2017/12/12/news/tautiniu-sokiu-pora-pasieke-isskirtini-salies-rekorda-3826580>>.
5. JONUŠAUSKAS, Laurynas. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla, 1940–1991*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2003. 414 p.
6. PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940–1983)*. Vilnius: Versus aureus, 2012. 407 p.
7. PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. *Tylieji priesaikos riteriai: Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais*. Vilnius: Versus aureus, 2014. 247 p.
8. VAREIKIS, Vygantas. Klaipėdos miesto istorijos. *Vakarų ekspresas*, 2008, gruodžio 17 [žiūrėta 2019 05 29]. Prieiga per internetą: <<https://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/klaipedos-miesto-istorijos1/>>.

Facts, Thoughts, Opinions, Ideas. A Few Episodes from the Diplomatic Biography of Stasys Lozoraitis Jr.

Dr. Asta Petraitytė-Briedienė

Vytautas Magnus University, Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto St. 25, LT-44249 Kaunas, Lithuania
E-mail: asta.petraityte-briediene@vdu.lt

Summary

In 1944 S. Lozoraitis Junior joined the Lithuanian diplomatic service (LDT). The LDT was recognized by the Free World, it was a continuation of Lithuania's statehood. For many years, he worked in the Embassy of the Holy See. S. Lozoraitis Junior continued his diplomatic career in Washington. Several documents are in the funds of the Lithuanian Emigration Institute of Vytautas Magnus University (VMU): S. Lozoraitis Junior's letters, pro memorias (the largest archival data on its diplomatic activities is found in the Lithuanian Central State Archives). The purpose of the text is not to reconstruct the activities of S. Lozoraitis Junior, or to follow his steps (which essentially coincide with the activities of the entire Lithuanian diplomatic service in 1940–1991), but to highlight the motives of his choices and decisions (according to documents from VMU). The chronological boundaries are shifted within the framework of LDT activities 1991. The text touches upon the Lithuanian-Polish relationship, the attitude of S. Lozoraitis Junior to the exile government, to other topicalities. As a conclusion, S. Lozoraitis Junior, like the whole LDT, did not change his fundamental positions. But he tried to stir up the stagnation. His ideas were an insightful.

Gauta / Received 2019 07 01
Priimta / Accepted 2019 11 18